

ДИСТАНЦІЙНІ ВИДИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ З КОМПОНЕНТОМ ЗМАГАННЯ

Людмила ЖАРІКОВА, викладач кафедри методики мов та літератури ІППО КУ імені Бориса Грінченка

Коли двоє роблять одне і те ж саме – виходить не одне і те ж саме.

Теренцій

Сучасний світ – це доволі складний час, коли життя людей постійно зазнає стрімких змін, руйнуються звичні стереотипи, моральні принципи перебувають під впливом тиску, посилюється роль конкуренції тощо. Стає очевидним, що подальший розвиток та процвітання суспільства буде прямо залежати від формування духовних, особистісних ресурсів людини, від ефективності створення творчого простору для розвитку особистісних можливостей, обдарованості та таланту кожної людини.

Становленню особистості, активному показу її інтелекту, творчості, духовному й моральному її збагаченню сприяють напружені **інтелектуальні змагання (олімпіади, конкурси, ігри тощо)**.

Саме такі змагання стають важливим інструментом розв'язання життєвих проблем, оскільки вони асоціюються з успіхом у житті, а успіх, як відомо, – це перемога. Прагнення ж до перемоги, у свою чергу, – надійна основа для досягнення успіху у житті.

У процесі інтелектуальних змагань значно зростають працездатність, рівень самостійності, творча віддача, уміння застосовувати на практиці набуті знання і навички. Крім цього, активізуються інтелектуальна і творча діяльність, емоційний стан, прояви почуттів досягають найвищого рівня.

Інтелектуальні змагання привабливі також тим, що у їх процесі створюються сприятливі умови для задоволення інтересів, бажань, запитів, творчих устремлінь дитини. Крім того, дітям подобається незвичність обстановки, здоровий дух конкуренції, певна таємничість (до останнього невідомо, хто ж переможе), що додають змаганням особливу цікавість. Радість доставляє і те, що у багатьох інтелектуальних змаганнях, проявляючи особисто себе, дитині відкривається можливість колективних командних дій, колективного спілкування.

Широке використання інтелектуальних змагань має такі **переваги**:

- змагання активізують пізнавальну діяльність кожної дитини окремо і всіх разом;
- власна діяльність учня у змаганнях має характер особливого виду практики, у процесі якої засвоюються та використовуються майже 90 відсотків інформації;

- змагання дають можливість вибору, само-вираження, саморозвитку їхніх учасників;

- змагання стимулюють школярів до досягнення мети (перемоги) й усвідомлення шляхів її досягнення;

- у змаганнях окремі учасники або команди спочатку всі рівні, результат же змагань залежить тільки від самих учасників, рівня їхньої підготовленості, здібностей, креативності, витримки, умінь, характеру тощо.

Отже, всебічний розвиток обдарувань школярів здійснюється не тільки у процесі навчальної діяльності, а й під час проведення різноманітних інтелектуальних змагань від шкільних до міжнародних, коли учні не просто поглиблюють знання з певного предмета, а мають добру можливість розвивати свою обдарованість, творчість, інтелект, ерудицію, вміння спілкуватися тощо.

Проте інтелектуальні змагання мають і певні **недоліки**. Інколи діти, що беруть участь у цих змаганнях можуть потрапляти до своєрідної стресової ситуації, яка характеризується пригніченістю настрою та нестабільним емоційним станом. Цей стрес може бути пов'язаний із певними особливостями самооцінки учасника змагань. Це може викликати тривожність, дезорганізацію діяльності, зниження концентрації уваги і працездатності, розгубленість. Як наслідок – навіть дуже здібній дитині важко продемонструвати повною мірою знання, уміння, навички та творчість.

Ось чому такого важливого значення у роботі з обдарованими дітьми набувають **дистанційні інтелектуальні змагання**. Їх суттєвою перевагою порівняно з аналогічною «очною» формою є широке територіальне та чисельне охоплення учасників. Саме ці дистанційні форми можуть бути доволі ефективним засобом ранньої селекції обдарованих дітей, інструментом виявлення справжніх талантів. Подібні дистанційні змагання дозволяють сформувати певні «фокус-групи» потенційних абітурієнтів ВНЗ, допомагаючи їм швидше визначитися зі своєю подальшою професією. Також такі змагання є, як правило, добрим своєрідним «трампліном» для переходу від середньої до вищої освіти, що передбачає більш глибокі знання з певного предмета.

Пропонуємо **методичні рекомендації** щодо організації та проведення деяких інтелектуальних змагань.

Дистанційні олімпіади (конкурси) – змагання (індивідуальні чи командні) з використан-

ням e-mail та WWW для зв'язку між різними учасниками та організаторами.

Метою дистанційної олімпіади (конкурсу) є:

- стимуляція активності та самостійності учнів, інтересу до певного навчального предмета за допомогою Інтернет-технологій і використання порівняльного аспекту;

- активізація позакласної та позашкільної роботи;

- розвиток інформаційної культури школярів;

- об'єктивний контроль глибини і широти знань, якості виконаних завдань;

- організація спілкування учнівської молоді та обмін інформацією;

- створення умов для підготовки потенційного кадрового резерву з метою успішного творчого, інтелектуального, технологічного розвитку країни;

- виявлення та підтримка найбільш перспективних проектів, рішень та ініціатив обдарованих дітей;

- стимулювання подальшої професійної орієнтації школярів;

- надання підтримки обдарованим учням за допомогою публікацій, упроваджень прикладних розробок, захисту інтелектуальної власності тощо.

На **олімпіадах**, як відомо, найбільше навантаження припадає на інтелектуальні здібності, що потребують миттєвого проявлення. Саме олімпіади забезпечують можливість створення свого майбутнього власними силами, допомагають школярам повірити в себе, наблизитися до успіху, зміцнити власний соціальний статус. На олімпіадах, у тому числі і дистанційних, учасникам необхідно пропонувати завдання, які потребують умінь мислити логічно, нестандартно, творчо.

До олімпіад дитину потрібно готувати систематично та планомірно. Успішний виступ на будь-якій олімпіаді – це результати:

- психологічної підготовки дитини до виконання нестандартних завдань;

- розвитку умінь сконцентруватися на виконанні певних завдань за стислий проміжок часу;

- високої грамотності учасника;

- доброго володіння навчальними знаннями.

Конкурсна діяльність також відкриває широкі можливості у створенні оптимальних умов для розвитку і виявлення обдарованості, творчих здібностей, умінь, знань, вольових та комунікативних якостей підростаючої особистості.

Конкурси, крім знань, стимулюють та активізують діяльність, формують конкурентоспроможність.

Програми конкурсів можуть включати як індивідуальні, так і групові завдання. Усі практичні завдання повинні бути обґрунтованими та прокоментованими учнями. Конкурсна освітня діяльність доволі широка та різноманітна, вона визначена великим вибором видів діяльності та навчальних предметів.

Основні переваги дистанційних олімпіад (конкурсів):

- можливість використання не тільки традиційних засобів масової інформації, але й можли-

востей Інтернет-ресурсів для анонсування термінів змагань та поширення повної попередньої інформації про змагання; після завершення – надання інформації про результати;

- можливість масового охоплення учасників, оскільки доступ можуть мати фактично всі охочі, які мають можливість користування комп'ютером та мережею Інтернет;

- можливість створення комфортного психологічного середовища для всіх учасників олімпіади (конкурсу), оскільки всі вони знаходяться у звичній для себе обстановці, що не викликає додаткового стресового навантаження;

- рівність можливостей учасників, обумовлена відсутністю психологічних проблем, пов'язаних з адаптацією до умов місця проведення змагань;

- рівність можливостей учасників, не зв'язаних у випадку автоматизованої перевірки результатів та підбиття підсумків з необхідністю адаптації до індивідуальних особливостей та рівня компетентності членів журі;

- відносна незалежність результатів учасників від суб'єктивних факторів та заангажованості членів журі і оргкомітету змагань;

- залучення до змагань обдарованих дітей незалежно від місця їхнього проживання, соціального стану та достатку сім'ї;

- можливість досягнення рівних шансів на успіх широкого кола учасників, які одночасно вирішують одні й ті ж завдання (у традиційних змаганнях доводиться зменшувати число учасників в умовах різного фінансування);

- наявність автоматизованої системи перевірки сприяє доволі спрощеній організації уніфікованої перевірки та можливості практично зразу ж після закінчення змагання підбити підсумки та оголосити результати;

- можливість залучення до складання завдань професіоналів високого рівня, спілкування з якими в традиційних змаганнях було б обмеженим;

- можливість досягнення анонімності робіт на стадії перевірки з метою подолання необ'єктивності та заангажованості шляхом шифрування даних учасників;

- анонімність і автоматичне шифрування особистих даних ускладнює застосування корупційних методів у розподілі призових місць.

Методика проведення:

Хоча в кожному конкретному випадку, у різних організаторів, методика проведення дистанційних змагань може дещо різнитися, основні принципи організації та проведення залишаються приблизно однаковими.

1. Кожен подібний захід має свої жорсткі терміни, якими визначається реєстрація учасника на сайті і в своєму особистому кабінеті (який зазвичай створюється автоматично, одночасно з акаунтом); заповнення відповідної заявки; можлива оплата оргвнеску (з підтвердженням факту сплати шляхом завантаження копії квитанції).

2. Адміністрація сайту організаторів висилає зареєстрованому учаснику умови та завдання, які необхідно виконати та здати в електронному вигляді протягом визначеного терміну.

3. Оформлювати роботи необхідно у строгій відповідності до правил і положення про захід, які мають бути на сайті у відкритому доступі. За будь-яке недотримання вимог робота учасника буде зніматися із змагань (про що учасник знає ще до початку змагань).

4. Учасниками олімпіади (конкурсу) можуть бути тільки визначені вікові категорії.

5. Участь у дистанційних змаганнях є добровільною. Примусова участь школярів заборонена.

6. Найоптимальнішим є проведення дистанційних змагань у декілька турів (наприклад, I тур – запитання тестового характеру, які доступні протягом 24 годин у день проведення. Час виконання та кількість спроб обмежені. II тур – творчі завдання, рішення яких оцінює експертна група. III тур, у якому беруть участь тільки переможці перших двох турів, може проходити у формі on-line дискусії між учасниками і журі за допомогою програми Skype. Для участі в on-line дискусії учаснику потрібен комп'ютер з веб-камерою, мікрофоном і навушниками, з установленою програмою Skype, підключеною до мережі Інтернет. On-line дискусія організовується за графіком, який формується таким чином:

- учасники пишуть листа на адресу організатора, в якому підтверджують свою участь та називають зручний для себе час;

- за день до початку III туру на сайті уточнюється час спілкування із журі;

- у призначений час необхідно зробити відеодзвінок за допомогою програми Skype (контактні дані журі висилаються учаснику електронним листом);

7. Журі у відведений термін визначає переможців, оголошує результати та проводить нагородження призерів.

8. Повний перелік дистанційних олімпіад (конкурсів) необхідно розміщувати на порталах на початку навчального року, що дозволить зацікавленим школярам спланувати свою участь та організувати свою підготовку.

Дистанційні ділові ігри

Практика доводить, що серед найрізноманітніших дистанційних форм роботи з компонентом змагання у обдарованих школярів значний інтерес викликають **ігри** та **ігрові ситуації**. Це підтверджують наукові дослідження, які переконливо доводять, що ігри – один із найефективніших методів у навчально-виховному процесі, що здатен максимально активізувати інтелектуально-практичні та творчі можливості особистості. Загальновідомо, що саме стимуляція творчого потенціалу дитини оптимізує її творчі, інтелектуальні, практичні, фізичні здібності, виховує риси творчої конкурентоздатності особистості.

Інтелектуальні ігри також розвивають розумові здібності, логічне мислення, спостережливість, творчість, розширюють світогляд, тренують волю, пам'ять. У їхньому ході формуються кмітливість, ерудованість, винахідливість, креативність, стійкість характеру, дух здорового суперництва, яскраві емоції.

Інтелектуальні ігри сприяють:

- наближенню навчальної діяльності до реального життя;
- формуванню практичних умінь і навичок;
- забезпеченню практичної спрямованості навчання;
- формуванню позитивної мотивації учіння, потреби в ньому;
- моделюванню ситуації успіху.

Тому однією із найпоширеніших форм дистанційної роботи з обдарованою молоддю є саме **ділові ігри**. Це моделювання реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації. Це активний метод навчання, який сприяє досягненню конкретних завдань, структуруванню системи ділових стосунків учасників.

Складовими дистанційної ділової гри є:

- проектування реальності;
- створена конфліктність ситуації;
- активність учасників;
- відповідний психологічний клімат;
- міжособистісне спілкування;
- розв'язання сформульованих на початку гри проблем;
- отримання задоволення від перемоги.

Дистанційна ділова гра є комплексною, багатофункціональною дією, що включає взаємозв'язані види діяльності: аналіз, пошук розв'язання проблем, навчання, розвиток, дослідження, консультування, формування колективної діяльності. Вона дає змогу навчити приймати рішення в умовах конфліктних ситуацій, відстоювати власні думки та пропозиції, отримувати результати за досить обмежений час, формувати відчуття колективізму, власного світогляду.

Дистанційні ділові ігри можна класифікувати:

1) **за часом проведення** (без обмежень часу, з обмеженням часу, в реальному часі тощо);

2) **за результатом** (з жорсткими правилами, відкриті);

3) **за оцінкою діяльності** (кожного учасника оцінюють чи ні);

4) **за завершальною метою** (навчальні, пошукові, констатуючі);

5) **за методикою проведення** (рольові, групові, імітаційні, інноваційні, організаційно-діяльнісні);

6) **за сферою використання** (промислові, навчальні, дослідницькі, творчі, кваліфікаційні).

Найпоширеніші форми дистанційних ділових ігор:

• *імітаційні ігри* – імітація діяльності певної установи, організації, підприємства тощо. Можуть імітувати події (ділова нарада, обговорення плану) та умови (кабінет керівника, зал засідань). Сценарій таких ігор має містити крім сюжету опис структури та призначення процесу і об'єктів, що їх імітують;

• *операційні ігри* – відпрацювання конкретних операцій (методики організації та проведення тренінгів, семінарів, методики створення певного продукту тощо);

• *рольові ігри* – відпрацювання тактики поведінки, обов'язків, функцій конкретної особи. Між учасниками розподіляються ролі, розробляється сценарій – модель ситуації;

• *діловий театр* – розігрування певної ситуації і поведінки людини в цій ситуації, пошук правильної лінії поведінки;

• *психодрама (соціодрама)* – відпрацювання умінь відчувати ситуацію в колективі, впливу на стан іншої людини, встановлення контакту;

• *інтелектуальні ігри* – відпрацювання культури діалогу, інтерактивної взаємодії, комунікативної спрямованості;

• *дебати* – допомога у формуванні навичок, необхідних для досягнення життєвого успіху у суспільстві, підвищення рівня знань, розвиток допитливості, формування впевненості та толерантності.

Методика проведення

Дистанційна ділова гра складається з таких етапів:

- ознайомлення учасників з метою, завданнями та умовами гри;
- інструктаж щодо правил проведення;
- створення учасниками робочих груп;
- аналіз, оцінка, висновки, підбиття результатів гри.

1. На першому підготовчому етапі гри обґрунтовують вибір виду гри, визначають ігрові цілі та завдання, формулюють проблемну ситуацію, розробляють сценарій, представляють інформаційний та методичний матеріал.

2. На другому етапі знайомлять з правилами проведення гри та функціями гравців.

3. Третій етап залежить від змісту та форми конкретної гри: це і обговорення учасниками поставлених проблем, і прийняття та узагальнення рішень, їхній аналіз тощо.

Прикладом ділової гри є гра «Дебати».

Мета та завдання цієї гри:

- сформувати навички критичного мислення, активну громадянську позицію;
- розвивати вміння відстоювати власну точку зору, діяти у нестандартних ситуаціях;
- виховувати толерантність, терпимість до думки інших;
- сприяти соціалізації та самореалізації особистості;
- учити вільному спілкуванню.

«Дебати» проводяться на найактуальніші теми сьогодення. Учасниками цієї ділової гри є команди, що змагаються між собою в ораторському мистецтві з метою переконати опонентів у правильності власної точки зору.

Результати ділової гри «Дебати» полягають у:

- створенні умов для розвитку критичного мислення, творчих здібностей;
- розвитку усного мовлення, умінь коректного спілкування;
- формуванні навичок роботи із першоджерелами, документами, довідковими матеріалами;
- виробленні навичок командної роботи заради досягнення успіху і перемоги.

При організації та проведенні інтелектуальних ігор слід пам'ятати застереження Ш. О. Амонашвілі, який стверджує, що найголовніше у грі – **вільний вибір**. Дитина самостійно вирішує: сама починаю гру, сама виконую правила, сама припиняю гру. Зберегти за дитиною це право вільного вибору і є одним із основних завдань педагога. Крім цього, необхідно враховувати і **психологічну готовність дитини** до участі в інтелектуальних змаганнях олімпіадного, конкурсного, ігрового спрямування. Цю психологічну готовність розглядають як сформованість психічних процесів, функцій, особистісних характеристик та поведінкових навичок, що забезпечують успіх в інтелектуальних змаганнях. Вона виявляється через сформованість сукупності показників (див. таблицю):

Таблиця

Показники	Навички	Психологічні особливості
Знання про процедуру проведення	Уявлення про етапи, тури змагання, узагальнений характер завдань	Знижує рівень тривожності, сприяє емоційній стабільності
Увага	Уміння сконцентруватися на завданні	Сприяє правильному розумінню завдання
Логіка	Уміння розуміти логіку завдання, формувати логічні відповіді	Допомагає більш логічному вирішенню завдання
Пам'ять	Здатність запам'ятовувати матеріал	Допомагає зосередитися на завданні, пригадати необхідну інформацію для його вирішення
Інтроверсія	Навички самостійної роботи, зібраність	Сприяє успішному вирішенню завдань, самостійності у роботі
Організованість	Уміння чітко планувати час, визначати пріоритети	Допомагає розподілу часу з метою вкластися у часові межі для виконання та перевірки завдань
Емоційна стабільність	Уміння керувати собою	Формує емоційний стан, ефективність функціонування всіх психічних процесів, знижує рівень тривожності